

a péceli állomáson. A vágányok közé döngölt, átfagyott salakon érdesen csikorogtak a léptek.

— Megvannak — érkezett vissza a katonasapkás férfi. Nekihasalva felmászott melléjük, s visszaült a helyére, a koci végébe, háttal a menetiránynak.

— Hol vannak? — kérdezte a szomszédja, a sovány, verébfejű asszony. Kiváncsian közelebb hajolt a férfihez.

— Arra hátul — mutatott el. — Egy fékezőfülkében. — Felhúzta vállára a lecsúszott pokrócot.

— Aztán mit csinálnak?

— Mit csinálnak?! — Hangtalanul nevetett, erős fogsora kifehérett a sötétből. — Már alusznak.

— Pfuj! — mondta az asszony. Beljebb tolta szoknyája alá a kikandikáló szatyrot.

— Csinálná maga is szívesen, csak lenne kivel — mondta a férfi, s most már hangosan nevetett; jóízű, bariton hangjával tele lett az éjszaka. — Nem kell azért mindjárt megsértődni, mama. Itt van egy szép fej vereshagyma. Fogja. Igazi makói, édes, mint a narancs. — Odanyújtotta: — Itt van, na, egyen maga is. Ne unja az utat, messze van még Pest.

Az asszony nem felelt, nem mozdult, komoran gubbasztott a batyuin, szatyrain.

— Nékem így is jó — vont a vállát a katonasapkás férfi. — Lehetünk haragba is, egy a fizetség. — Enni kezdett, vöröshagymát kenyérrrel, s lógázta a lábát az útközök között.

Shu-shu-shuuu — szirénázott elől idegen hangon a mozdony.

— Másik mozdonyt kaptunk — mondta a demizsonos öregember.

— Négy-tizenegyes, öreg trumann — felelte rá valaki.

Reggel érkeztek Budapestre, hét óra előtt pár perccel. Rákosrendezőn szálltak le, nem járt még tovább a vonat. A két zenész fiatalember kitört a korhadt kerítésből egy kopjafásra faragott lécet; átdugták a hatalmas, nehéz vulkánfíber táská füle alatt, kétfelől megmarkolták, s úgy indultak be a városba.

ÚJ BARTÓK-KIADVÁNYOK

A TELJESSÉG FELE

UJFALUSSY JÓZSEF: BARTÓK

Régen várt zenei könyvet hasonló érdeklődéssel a zeneszerető és a zene iránt érdeklődő közönség, mint Ujfalussy József Bartók életrajzát. A szerző már ismert esztétikai vizsgálódásai új rendszerezés körvonalait sejtették, Bartók halálának huszadik évfordulója pedig egyre sürgetőbben vetette fel az eddig még el nem készült életrajz kérdését. (Demény János publikációi ugyanis sajnos nem minden esetben jutottak el a nagyközönséghez.) Ujfalussy életrajzával most végre betöltötte ezt a fájó hiányt, s reméljük, hogy ez a szemléletében és módszerében is kitűnő könyv a további vizsgálódásoknak csak első állomása.

Első olvasásra talán nem is tűnik módszere olyan újszerűnek. „Ha feltárjuk az összefüggést az életrajz és a művek sorsa között, fel kell fedeznünk a művészi átalakulás bontakozó jeleit” — írja egy helyen a szerző, és voltaképpen

az a lassú megfontolt adatoló munka az újszerű, ahogy egész művében ragaszkodik ehhez a szabályhoz. A puritán következetesség azonban minden eddigi forrásnál megbízhatóbbá teszi életrajzát.

Erénye Ujfalussynek, hogy lépésről lépésre haladva mindig a művészi életmű kulcskérdéseit fejti meg. Pedig az első lapok után a hagyományos, csodagyerekeskedésekkel operáló életrajzok jutnak az olvasó eszébe, hiszen Bartók is csodagyerek volt a maga módján. Am az első sikerek mellett ott vannak az első zenei hatások is, elsősorban Richard Straussé, aki Wagner romantizmusát és érzelmességét közvetítette Bartók felé. Nem csoda hát, hogy az első művek érzelmi gazdagsága még Strausst idézi, és csak később halljuk ki Bartók új műveiből Debussy és az ő közvetítésével Liszt hangját. Ez a találkozás azonban végleges élménye maradt: Lisztben a magyar

haladó hagyományok összforrását lelte meg, emberi magatartásából pedig a hazafiság példáját meríthette. S a sokféle hatás első összegzésekképp megszületik az *I. vonósnégyes*, amely Bartók életpályájának egyik legjelentősebb, korszakzáró és korszaknyitó alkotása.

Amikor Bartók — Kodály indítására a magyar népzene ősi forrásaihoz tér vissza, s népdalgyűjtő körutakra indult, tulajdonképpen Nietzsche filozófiájának pesszimizmusát semlegesíti, s megleli életének s zeneszerzői működésének igazi éltető elemét, értelmét. (Ohatatlanul Petőfi és Arany levélváltását idézi kettejük útja.) Először találkozik teljes mélységében a magyarság problémáival, s Ady ugyancsak ekkortájt olvasott verseiben elsők között döbben rá ezek egyik megoldására: az internacionalizmus gondolatára. (1912 januárjában írott levelében ő maga hívja fel Busitjának a figyelmét azokra az Ady-versekre, melyekben ezt a gondolatot fogalmazza meg.) Ez a sokféle hatás ismét egy nagy műben, *A kékszakállú herceg várá-ban* kulminál. (Ujfalussy rendkívül részletesen elemzi ezt a művet, s könyvének talán legsikerültebb fejezetében elemzi az opera szerkesztését és mondanivalóját.) Mellette pedig ott áll *A fából faragott királyfi*, melynek idillikus-bukolikus hangjával Bartók megelőzi már korát, hiszen a humanizmusnak ezt a kifejezési módját csak a harmincas években hallhatjuk ki a magyar irodalomból (elsősorban a fiatal Radnóti verseiből). *A Csodálatos mandarin* első változatában pedig a kor tragikus széthullását, groteszk haldoklását érzékelteti.

A forradalmak bukása a magyar szellemi életben időleges kiábrándulást, csüggedést hozott. Bartók ekkor kerül a nemzet élére, hiszen ő egyike azoknak, akik Ady gondolatát és örökségét hűségesen hordozzák. Műve ekkor épül bele a korszak „köztudatába”, s ekkor érzi meg egyik kortársa, Juhász Gyula, hogy Bartók a nagy harcok örököse:

*Tiszai tájak sírnak,
Panasza jegenyéeknek,
Halottas őszi rétek.
Zúgó, fekete nyárfák,
Magányosak és árvák
A muzsikában.*

(Bartók Bélának)

1923-ban (a *Psalmus Hungaricus*-szal egy műsorban) előadják a *Táncsvit*-et, mely az addig tétovázó nagyközönséget is meghódítja. Bartók azonban ekkor már egész Európa fia: a zenei élet legnagyobbjaival köt ismeretséget, a leg híresebbekkel koncertezik, turnézik. (Elve-

zeti útja a Szovjetunióba is. Erről az eddig nagyjából ismeretlen koncertkörútról ugyancsak részletesen dokumentált, elemző képet kapunk Ujfalussy könyvéből.) Zenei formanyelvében pedig egyre jobban kötődik a hagyományokhoz, elsősorban a barokk örökségekhez. Ezek a hagyományok segítik abban, hogy a fokozódó embertelenségben megőrizze emberi és művészi tisztaságát. A jobbra tolódó világban magáról, művészi álláspontjáról vall egyik legszebb művében, a *Cantata profaná-ban*. A „csak tiszta forrásból” jelszó végigkíséri egész életében, s ez emeli mindig a kor kilátástalansága és aljassága fölé.

A fasizmus egyre fokozódó szorításával szemben Bartók ismét a népi hagyományok felé fordul, s felfedezi a természet kicsiny (*Mikrokozmosz*) és hatalmas (*Zene*) távlatait. Ezek már a végző művek előtanulmányai. Bennük Bartók valami éteri tisztaságba emelkedik fel, a zeneművészet olyan magaslataira, mint utolsó műveiben Beethoven. Alkotómódszere, tisztánlátása ekkor is a magyar művészet élvonalába emeli, József Attila mellé. (Érdekes tanulmány lenne egyszer a közzismert hatások mellett azt is részletesen dokumentálni, milyen egyezések vannak József Attila és Bartók kompozíciós módszerében. Összevetni például a *Medáliák* egyik-másik darabját Bartók diszsonanciáival. Bizonyos, hogy mindkettő a kor embertelenedésének volt a reflexe. Szabolcsi Miklós tanulmánya után — *József Attila, Derkovits Gyula, Bartók Béla* — bizonyára érdemes lenne újabb kísérleteket tenni ebben az irányban.) — A hazátlanságban született nagy művek (*Concerto, III. zongoraverseny*) pedig a századnak mindmáig felülmúlhatatlan csúcsteljesítményei.

„Legyenek becsületesek” — állítólag ezekkel a szavakkal búcsúzott Bartók magyarországi híveitől. Az ő életét bizvást tekinthetjük a becsületesség és a művészi tisztaság paradigmájának. Ujfalussy Józsefnek talán a legnagyobb érdeme, hogy könyvében e két vezérelvet végig érzékelteti és dokumentálja. Életrajza jól, néhol kitűnően — szepíró módjára megírt mű, a magyarországi Bartók-irodalom nagy nyeresége. S nem akadémikuskodásul említjük legvégül, hogy például Ady forradalom utáni továbbélésének problémája korántsem olyan egyszerű, ahogy ő felvázolja. Azt viszont feltétlenül javítani kell a mű következő kiadásában, hogy Bartók „gyógyíthatatlan fehérvérűségben halt meg” (340.), a polycythemia ugyanis ennek épp ellenkezője. (*Gondolat Könyvkiadó, 1965.*)

RÓNAY LÁSZLÓ